

Baltoji knyga (Kokia ES bus 2025 metais?)II

V.Radžvilas:ES iš krizės išbris pripažindama tikrąsias krizės priežastis

Europos Komisijos prezidento Žano Klodo Junkerio (Jean-Claude Juncker) Baltoji knyga siūlo susipažinti su penkiais metais scenarijais. Ar nors vienas gali būti realus Europos Sąjungos išsaugojimo projektas?

Vytautas RADŽVILAS
VU profesorius, filosofas

Jokia politinė sistema negali išlikti, jeigu joje neišdrįstama įvardyti realių, ją galinčių pražudyti problemų. Galima teigti, kad ES vadovybė, kaip ir visas integraciją remiantis propagandinis aparatas, susiduria su dilema, su kuria susiduria bet kuri krizės ištikta politinė sistema ar valstybė: įvardinti esamas problemas ar jas nutylėti.

Problemų įvardijimas visada pavojingas tuo, kad jis gali tapti savaime išsipildančia pranašyste. Gali nutikti taip, kad pradėjus apie problemas kalbėti atvirai, jas supratusių žmonių nepasitenkinimas tik augs, kas gali turėti liūdnų politinių padarinių. Strategija problemas nutylėti iš esmės pasmerkia merdėjimui ir neišvengiamam žlugimui. Kitaip tariant, yra pavojinga rizikos situacija. M.Gorbačiovas vis dėlto surizikavo, nors galiausiai ta rizika baigėsi Sovietų Sąjungos žlugimu. Šiuo atveju belieka spėlioti, ar Europos Sąjungos vadovybė sugebės bent pamėginti su juo pasirungti.

Europos Sąjungos atveju tylėjimas yra ne tik pavojingas, bet ir būtų apmaudus, turint omenyje tai, kad ES yra vienas turtingiausių pasaulio regionų, turintis milžinišką potencialą. Laiku ėmusis rimto, ne kosmetinio, gydymo galbūt būtų įmanoma pakeisti padėtį. Bet kartu atrodo, ypač po Baltijos knygos dėl Europos ateities, kad viltys to sulaukti menksta: tampa akivaizdus dar vienas oficialiai neįvardytas konfliktas. Sunkiai tikėtina, jog Ž.K.Junkeris pasakytų kažką panašaus į tai, kad būtų gerai reformuoti ir gelbėti Europos Sąjungą, bet tam reikėtų apkarpyti etatinių *europaizatorių* arba transnacionalinio integracinio elito ambicijas bei apetitą. Norint pertvarkyti tokio masto struktūrą reikia nepaprastos politinės valios ir ryžto. Pasaulio istorijoje yra labai mažai pavyzdžių, kai privilegijuotas sluoksnis būtų geranoriškai atsiskęs savo šiltnamio sąlygų.

Kalbant apie Lietuvą, mes neturime pasirinkimo, kalbėti apie tai ar nekalbėti. Šiandien tylėti apie pamatinius klausimus ir rimtais veidais svarstyti pateiktus penkis scenarijus būtų praktiškai tolygu savižudybei. Juk didžiosios ir kitos toliau į Vakarų esančios ES šalys, netgi Sąjungos subyrėjimo atveju, vienaip ar kitaip išspręš savo prob-

lemas. Tuo metu mūsų padėtis dėl visiemis gerai žinomų geopolitinių ir istorinių priežasčių yra tokia, kad negalime apie šiuos dalykus nemąstyti iš esmės ir tenkintis pigiomis ideologinėmis klišėmis. Turime mąstyti savo galva ir savarankiškai įvertinti Europos Sąjungos būklę, jos ir mūsų pačių perspektyvas.

Baltojoje knygoje dėl Europos ateities ši ateitis suvokiama tik kaip tinkamesnio modelio parinkimo klausimas, visiškai ignoruojant gelmines krizės priežastis, kurios pirmiausiai yra politinės. Norint suprasti, ko galima tikėtis, pirmiausiai reikia atsakyti ideologizuotų ir sveiko proto vaizdinių apie tai, kas yra Europos Sąjunga ir ko ji siekia.

Pats žodis *integracija* yra be galo iškalbingas. Integracijos temai skirtoje literatūroje nėra mėginimo apibūdinti, ką apskritai integracija reiškia. Kartais šią problemą mėginama apeiti pasitelkiant *europaizacijos* sąvoką. Bet įsigilinus į pastarosios apibrėžimus, taip pat krenta į akis jų abstraktumas. *Europaizacija* abstrakčiai apibrėžiama kaip ES priklausiančių ar į ją stojančių šalių tam tikras suvienodėjimas ekonominėje, socialinėje, politinėje, potencialiai - ir kultūrinėje plotmėse. Koks yra šio suvienodėjimo ar suartėjimo turinys, lieka paslaptis.

Mano požiūriu, suprasti ES mištikusios krizės priežastis įmanoma atramos tašku pasirinkus garsiąją 1950 metais Žano Monė (Jeano Monnet) pasakytą frazę, kad Europa iki šiol neegzistavo ir ją reikia sukurti. Tai reiškia, kad ES integracija yra ne kas kita, kaip dar viena modernybės revoliucija, ankstesnių - XVI a. prasidėjusių Nyderlandų ir vėliau vykusių Anglijos, Prancūzijos, Rusijos - revoliucijų tęsinys. Visų šių revoliucijų tikslas ir prasmė buvo sukurti vadinamąjį naująjį pasaulį, t.y. naują visuomenę ir naują žmogų.

Nė vienos revoliucijos atveju nebuvo aiškiai pasakyta, koks naujas pasaulis ir žmogus bus. Tačiau visada buvo žinoma, kad norint jį sukurti, būtina iš pamatų sugriauti senąjį pasaulį. Todėl galiausiai įsivyravusios ES vizijos autoriaus Ž.Mone teiginys, kad Europa neegzistavo ir ją reikia sukurti, reiškia, kad pats ES projektas yra grindžiamas kova su praeitimi. Tai yra pastanga įveikti senąjį pasaulį, kurį šiuo atveju įkūnija nuo Renesanso laikų iki XX a. vidurio egzistavusi Europa. Tikslinant šią pamatinę intenciją, galima pasakyti, kad tai yra Apšvietos projekto tęsimas, siekianti nukirsti besirandančios naujos Europos civilizacinės šaknis - nutraukti ryšį su Vakarų civilizaciją grindžiančia graikiška-krikiščioniška kultūrinė tradicija. Todėl ES integracija yra nuoseklus šios tradicijos naikinimas.

Europos vienijimąsi, priešingai jos kūrėjų krikiščionių demokratų intencijoms, ištiko toks pats likimas, koks XX a. ištiko Rusijos bolševikinę revoliuciją. Pastaroji buvo ne kas kita kaip senosios Rusijos imperijos (kad ir kaip ją bevertintume) naikinimas. ES integracija iš esmės tą patį daro su senąja Europa. Todėl

visiškai natūralu, kad ji remiasi tais pačiais idėjiniais pagrindais.

Rusijos bolševikinė revoliucija buvo grindžiama marksistinio komunizmo idėjomis, kurios vėliau pavadintos ortodoksiniu marksizmu. ES integracija yra grindžiama ne rusiškojo, o vadinamojo vokiškojo kritinio marksizmo idėjomis, kurios maždaug nuo 1955 metų, kai nugalėjo Ž.Monė pasiūlyta integracijos strategija, pradėjo dominuoti ir užgožė kitas alternatyvas. Vokiškasis kritinis marksizmas iš pradžių buvo suvokiamas kaip atsvara rusiškajam ortodoksiniams marksizmui, tačiau galiausiai jis daugeliu atžvilgių pastarąjį pralenkė savo radikalumui. Todėl tai, kas šiandien vadinama ES integracija, yra ne kas kita, kaip permanentinė *europaizacija*

► YRA KELIAS. Sunkiai tikėtina, jog Ž.K.Junkeris pasakytų, kad būtų gerai apkarpyti etatinių *europaizatorių* arba transnacionalinio integracinio elito ambicijas bei apetitą

cijos revoliucija, kurios idėjinis branduolys yra savitu būdu pertvarkytų dviejų ideologijų - marksizmo ir liberalizmo - sintezė. Dėl tos priežasties šitos revoliucijos tikslai nesisiskiria ir negali iš esmės skirtis nuo Rusijos komunistinės revoliucijos tikslų, nors skiriasi jos įgyvendinimo strategija ir priemonės.

Taigi galima teigti, kad Europos Sąjungą yra ištikusi trejopa krizė. Pirmasis struktūrinis ES defektas yra, kaip jau aptarta, jai būdingų istorinių šaknų nukirtimas. Jis reiškia, kad kuriama naujoji Europa ES pavidalu iš principo negali turėti jokios apibrėžtos tapatybės, nes savo esme tai yra ne teigiantis, bet neigiantis projektas. Nenuostabu, kad ir Lisabonos sutartyje yra įtvirtinta ši savo šaknų nudžiovimo nuostata, teigiant, kad ES šaltinis iš esmės yra Apšvietos ir abstrakčiai apibrėžta humanistinė žmonijos tradicija. Tuo pačiu keliu ejo Rusija, o vėliau - Sovietų Sąjunga.

Antras struktūrinis ES defektas yra tai, kad tautų Europa keičiama daugiakultūre Europa. Ši strategija, deja, taip pat buvo naudota Sovietų Sąjungoje. Tai buvo paprasčiausia

dirbtinio tautų maišymo strategija. Įgyvendinus ją dabartinės ES teritorijoje, ES pradėtų panašėti į dabartines Jungtines Amerikos Valstijas. Ji būtų nebe įvairi, bet, priešingai, be galo vienoda ir beveidė, nes visur matytume tą patį monotonišką margumyną.

Galūsiu, trečioji struktūrinė problema yra ES ekonominės-socialinės santvarkos ydingumas. Lygiai kaip sovietinis projektas, žadėjęs visų piliečių lygybę ir klestėjimą, pasirodė fikcija, taip dabartinėje ES veriasi iki šiol neišsivaizduota turtinė ir socialinė praraja. XX a. dešimtajame dešimtmetyje įsibėgėjant ES integracijos projektui ir konkrečiai po Mastrochto sutarties socialdemokratinis nacionalinės gerovės valstybės modelis buvo pakeistas neo-

vyksta maištas ar sukilimas ne prieš Europos Sąjungą, bet prieš joje įsivyravusią santvarką, prieš konkretų ekonominį, socialinį ir politinį dabartinės ES modelį. Kol šis dalykas neįvardijamas, tol nėra jokių vilčių šią krizę įveikti.

Kalbant apie nacionalizmo bangą, sąmoningai nutylima, kad ir tuose pačiuose Nyderlanduose, kurių ekonominė padėtis yra neprašta, Gerto Vilderso (Geert Wilders) partija yra populiari todėl, kad svarbiausiu rinkimų klausimu tapo Nyderlandų tapatumo išlikimo klausimas.

Gyvenę Sovietų Sąjungoje, puikiai atsimename, kokias grėsmes kėlė ir kaip buvo išgyvenamas kolonistų plūdimas į vadina-mąsias nacionalines respublikas. Žmonės, kurie piktinasi nacionalizmu, visiškai nesupranta, kodėl šių šalių piliečiai sukilo. Jie nesupranta, kad tiesiogine prasme iš jų yra atimamas jų pasaulis. Šis pasaulis yra išpuoselėti, tvarkingi Vakarų Europos miestai, miesteliai ar kaimeliai, daugelyje kurių išėjus iš namų net nereikėdavo rakinti durų. Gyvenantys tokia miestyje ar kaimelyje staiga per vieną naktį pasijunta gyvenę Tripolio ar Damasko priemiestyje. Net jeigu jie netampa mažuma, jų pasaulis yra sugriautas vien todėl, kad, kaip minėjau, jie nebegali nerakinti durų. Žmonės, kurie piktinasi tokiais dalykais, nenori to suprasti.

Manyčiau, taip yra dėl priežasties, kurią vėlgi primena didžiųjų Rusijos revoliucijos vadų patirtis. Liūdnai pagarsėjęs Vladimiras Leninas, sielvartavęs dėl proletariato vargų, būdamas emigracijoje Vakaruose, niekada negyveno proletariato rajonuose. Jis visada gyveno gana prabanguose vidurinėsios ar aukštesniosios klasės kvartaluose ir gyveno maloniai bei patogiai. Lygiai taip pat dabartinis Vakarų Europos šalių politinis elitas, kuris labai gražiai kalba apie toleranciją, svetingumą ir panašias dorybes, tikrovėje nesusiduria su realiais imigracijos padariniais. Jis gyvena uždarame turtingųjų kvartalų pasaulyje ir tik kaip sargybos saugomi svečiai apsilanko migrantų rajonuose, kurie neretai yra tapę valstybėmis valstybėje.

Todėl galima sakyti, kad kol tokie ir panašūs klausimai nebus keliami ir sąžiningai sprendžiami, tol šis sukilimas nenumaldomai plės. Klausimas kyla tik toks, ar Europa sugebės išspręsti jį taikiai, kaip jai yra ne sykį pavykę. Kita vertus, negalima pamiršti, kad savitas Europos istorijos bruožas yra nuožmių pilietinių karų paveldas. Belieka svarstyti, ar valdantysis elitas įveiks savo klasinio egoizmo nulemtą moralinį bukumą ir intelektualinį ribotumą ir ieškos konstruktyvių būdų išėiti iš krizės ir išgelbėti patį ES integracijos projektą. Anksčiau įvardyti fundamentali Europos Sąjungos defektai rodo, kad tai yra neapsakomai sunkus uždavinys. Bet jį reikia spręsti, ir manyčiau, kad mes neturėtume nuo tokio uždavinio bėgti.